

“En català, és més fàcil de mantenir el vers de l’*Odissea*”

Proa publica una nova versió en vers de l’*Odissea*, d’Homer, el poema èpic grec que funda la literatura occidental. La signa Joan F. Mira.

Joan F. Mira (València, 1939) ha traduït els 12.000 versos de l’*Odissea* d’Homer. És la tercera traducció que fa Mira d’una obra fonamental de la nostra cultura, després dels *Evangelis* i la *Divina Comèdia*, de Dant. En tots tres casos, l’edició porta el segell de Proa.

—Per què heu traduït l’*Odissea*?

—Perquè en tenia ganes de fa molt de temps. I sabia que un dia o altre ho faria, encara que m’hi resistia. Per a dir-ho d’una manera més contundent: s’havia de fer; i ho havia de fer jo. I, a banda d’això, perquè una vegada posat m’ho he passat molt bé. Ha estat una experiència interior llarga, intensa i profunda.

—La vostra traducció es pot considerar com un complement de la històrica versió de Carles Riba o bé una actualització?

—Ni l’una cosa ni l’altra. És una altra cosa. Diferent. Amb un altre camí, una altra perspectiva, una altra actitud, un altre objectiu.

—Què penseu que va fer Riba i què heu fet vos?

—Riba compon un gran poema de Carles Riba i jo faig una traducció d’Homer. És a dir, traslladar el que està en grec i passar-ho en català literari actual, normal.

—Ara bé, tant per a Riba com per a Mira era fonamental, indiscutible, mantenir el vers.

—És que penso que ha de ser indiscutible. Si una obra com l’*Odissea* o la *Divina Comèdia* la prosifiqués, continua essent una narració interessant però no és el que era. L’hexàmetre

dóna tot un aire a la lectura i sobretot a l’audició, perquè el relat està creat per a ser recitat i escoltat. Mantenir el vers original, per a mi, forma part de la substància de l’obra. Dit això, no totes les llengües ho tenen tan fàcil com el català, gràcies a l’hexàmetre. En francès o anglès és més difícil. Com dic a la introducció, un Homer en alexandrins francesos, com la molt coneguda versió de Victor Bérard, molt seguida per Riba, realment és tota una altra cosa. L’*Odissea* de Bérard és més a prop de Corneille o Racine que d’Homer. Si més no, a mi m’ho sembla. En català es pot respectar el vers original amb una considerable naturalitat. Per damunt de tot, calia no forçar la llengua ni la sintaxi, per a encabir-lo dins l’hexàmetre. Ho he intentat per damunt de tot. En català, l’hexàmetre clàssic no és estrany als ritmes de la llengua. Així, no cal forçar la sintaxi ni el lèxic per a encabir els versos en els motles moderns.

—L’objectiu, penso, devia ser d’harmonitzar l’alè poètic amb el fil narratiu del relat, oi?

—Sens dubte. Era molt important combinar la dimensió poètica i rítmica del vers amb la dimensió narrativa, de tal manera que, sense deixar de ser versos, el curs narratiu no es trencara. Tota la traducció es pot llegir marcant el ritme del vers, però si no vols pensar que és un hexàmetre clavat, la pots llegir com una simple narració. Això és el que he anat buscant. Per tant, el lector pot triar una lectura rítmica o la simplement narrativa. A part d’això, la traducció ha de dir estrictament el que diu l’original grec. La meua versió és

lleial, fidel al sentit del grec, tot i que no és una traducció literal. Des del punt de vista de la traducció, per a mi aquest és un principi fonamental. I quan ja t’hi poses, no és tan difícil. Perquè no cal forçar la sintaxi, per a fer una traducció totalment fidel i normal.

—Una de les meravelles de l’obra és que es rodona, que manté l’equilibri i el rigor del principi al final. Homer devia tenir una visió molt clara i pensada del conjunt de l’obra, no?

—Té una estructura narrativa molt ben elaborada que només podia sorgir d’un cap genial. La manera com està collat el conjunt és genial. Una cosa així no s’ha tornat a fer fins a èpoques recents. Tot hi és previst, calculat, en el cap del creador. Per a mi, el que hi sobta és la consciència literària. Una de les coses que diuen els historiadors de la literatura europea és que *El Quixot* és la primera narració moderna perquè el protagonista parla ell mateix com a personatge literari de l’obra. I això apareix a l’*Odissea*. Exactament això. Quan Ulisses demana a un rapsode que en una festa conte, narre, recite la història famosa del cavall de Troia, és conscient que s’ha convertit en un personatge. I això trigarà mil segles fins que no es torne a repetir.

—Quines altres virtuts, a parer vostre, l’han feta immortal?

—A més de la infraestructura narrativa, en destacaria dues: la subtilitat psicològica i la creació de figures arquetípiques. La primera es veu clarament en el triangle Ulisses-Penèlope-Telèmac. La subtilitat psicològica dels personatges del triangle és absolutament fabulosa; en concret, la manera com cadascú es va fent i definint en funció dels altres. I la creació d’arquetips és nova i original. No és casualitat que quan Joyce es proposa de fer la novel·la d’un arquetip que aplegue tota la seua experiència, trie Ulisses.

—Després de l'*Odissea*, la *Divina Comèdia* i els *Evangelis*, hi ha una quarta obra clàssica d'aquesta magnitud, en la cultura occidental?

—Podríem parlar de les tragèdies de Shakespeare, però una quarta obra única que haja influït tant en l'imaginari europeu com aquestes tres, no la veig.

—I la idea que la vida és un viatge, a més d'utilitzar-lo com a recurs narratiu?

—Compte, perquè aquí s'han peculiaritzat uns tòpics excessius que redueixen el text al tema del viatge. El tema del viatge n'és només un, i només el d'uns cants. Tampoc no és ben bé la vida com a viatge. Ulisses no vol viatjar i viatjar: vol tornar a casa. L'únic Ulisses que no vol tornar a casa i porta el viatge al límit és el del Cant 26 de l'Infern de la *Divina Comèdia*. L'Ulisses de Dant comença la seua història quan s'acaba el viatge d'Ulisses de l'*Odissea*. Una recreació genial, la de Dant, també. La idea de la vida com a viatge no és al centre de l'*Odissea*. Ulisses vol tornar a casa i a l'ordre de la casa, familiar, social, urbà, polític... Aquest és tot un altre tema del llibre, l'ordre restaurat. I com a personatge genial, femení, tenim el de Penèlope. El joc d'aparença, de poder, d'intel·ligència i habilitat és extraordinari. Penèlope és un personatge central i d'una potència que no torna a aparèixer fins a la Beatriu de Dant. Finalment, i per a deixar-ho aquí, destacaria dos trets més: la força de les metàfores i la potència plàstica de les descripcions, la descripció visual de les escenes. Són escenes que les veus. Les de combat són descrites amb detall, com fan les pel·lícules d'ara amb els més moderns recursos tècnics. Això no és fàcil de trobar en literatura.

—Com heu traduït el llibre? Fent-ne diverses versions que milloraven l'anterior o avançant a mesura que donàveu per bons els versos?

—D'aquesta segona manera. Un cop enllestida he canviat algun vers, petites coses, sobretot del principi, quan encara no estava prou segur. I també hi he fet retocs a partir dels comentaris que m'ha fet Jordi Cornudella, que ha estat en extrem útil. Hi ha una cosa important: que en aquestes traduccions de grans clàssics un ha d'adquirir una certa seguretat personal abans de po-

Joan F. Mira publica a Proa la seva versió de l'*Odissea* d'Homèr. Anteriorment, havia traduït dues obres capitals més, els *Evangelis* i la *Divina Comèdia*.

sar-se a traduir-los. I si tens una certa familiaritat amb la llengua d'origen i el món cultural que envolta l'obra, pots posar-te a la feina. Jo m'he passat uns quants anys preparant la traducció, abans de començar. Llegint, llegint traduccions, comparant-les...

—A més de la de Riba, quines traduccions heu consultat?

—Les castellanès, pel damunt. Són molt dolentes. La més acceptable és la de García Gual, però no és en vers. I en català, la de Joan Alberich i Mariné, de la Magrana, en prosa. Però sobretot he mirat la clàssica de Bèrnard, i una segona francesa més recent. D'italianès, dues. Les millors que he llegit són l'anglesa de Richmond Lattimore, dels 50, i una de més recent, americana, d'Edward McCrorie. Com a traducció-traducció, la que preferesc és la de Lattimore.

—Veig que feu una presentació prèvia a cada cant. Per què?

—Ja ho vaig fer amb la *Divina Comèdia* i molta gent m'ho ha agraït. Així ja té clar el sentit quan comença el cant. I per a no interrompre la lectura he estalviat les notes a peu de pàgina. N'hi ha moltes menys que a la *Divina Comèdia* perquè Dant fa referència a moltes persones que el lector d'avui no coneix.

—Heu traduït obres ja girades al català. Les grans obres de la literatura universal necessiten ser girades més d'un cop, i a vegades amb criteris diversos, i de tant en tant?

—Això és el que ha de fer una cultura normal. I si pot ser, que n'hi haja més d'una simultània. A banda, cada generació o cada cinquanta anys hi ha d'haver una traducció nova.

Lluís Bonada